

Veldtekening Internationaal Cultuurbeleid – Management Summary

Rapport | 19 januari 2024

In opdracht van

Departement Cultuur, Jeugd en Media

IDEA
CONSULT thinking ahead

member of

IDEA GROUP

Deze studie werd uitgevoerd door:

Joris Janssens & Inez Boogaarts

M.m.v. Arnout De Vleeschouwer, Tille
Peters, Carlo Vuijlsteke, Isabelle De
Voldere

Jozef II-straat 40 B1
1000 Brussel

T: +32 2 282 17 10
info@ideaconsult.be

www.ideaconsult.be

Management summary

Inleiding

Relatief nieuw binnen het Vlaams Cultuurbeleid is het Strategisch Kader Internationaal Cultuurbeleid (ICB), een beleidsdomeinoverschrijdende strategie voor 2021-2025. Deze strategie heeft drie doelstellingen: het versterken van de internationale positie van actoren, goederen en praktijken, het stimuleren van internationale samenwerking, netwerken en uitwisseling, en het in de wereld zetten van Vlaanderen als State of the Art. De strategie is primair sectorgedreven. Tegelijkertijd wordt het ICB ingezet voor de internationale positionering van Vlaanderen. De strategie is sterk gericht op activiteiten in het buitenland en legt de focus op geografische prioriteiten en synergie en complementaire samenwerking tussen overheidsinstanties en bovenbouw. De vele recente maatschappelijke en sectorale disrupties, die een impact hebben op de internationalisering van de culturele sectoren, geven aanleiding om dit vigerende kader onder de loep te nemen. In deze context ontwikkelde IDEA Consult in opdracht van het Departement Cultuur, Jeugd en Media een 'Veldtekening Internationaal Cultuurbeleid'. Deze Veldtekening dient als input voor voeding voor een herijking van het ICB. De (deel)sectoren binnen de scope zijn: beeldende kunsten, podiumkunsten, professionele muziek, circuskunsten, cultureel erfgoed, sociaal-cultureel werk, amateurkunsten, literatuur, audiovisueel (incl. film en games), architectuur en vormgeving. De Veldtekening brengt de ontwikkelingen in die sectoren in kaart en matcht ze met het huidige Strategisch Kader. Op basis daarvan zijn verbeterpunten opgesteld.

Binnen het onderzoeksproces werden eerst sectorale analyses opgemaakt op basis van desk research, interviews met de culturele bovenbouw en focusgroepen met actoren uit elke sector (zie bijlagen). De inzichten hieruit werden voor het brede cultuurveld samen gebracht in de hoofdstukken 3 tot 5 van het hoofdrapport. Hoofdstuk 2 van dit hoofdrapport biedt een compacte, toekomstgerichte synthese van de hele Veldtekening Internationaal Cultuurbeleid.

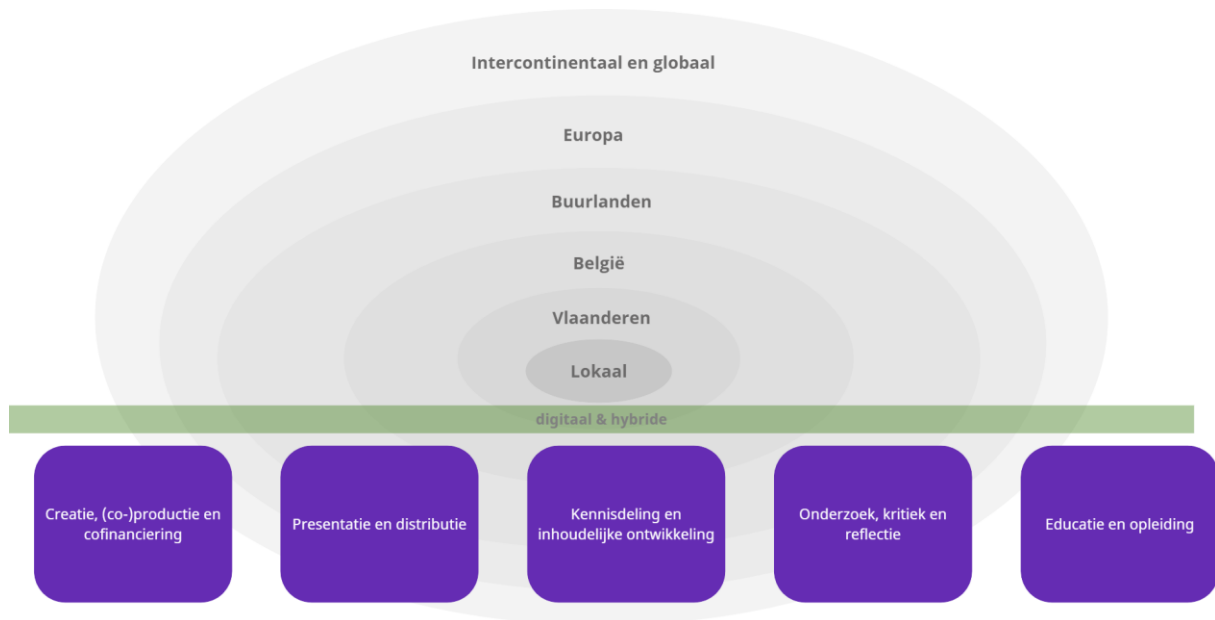
Figuur 1: Structuur Veldtekening Internationaal Cultuurbeleid

De internationalisering van de culturele praktijk

In het onderzoek worden om te beginnen internationale ontwikkelingen in de culturele praktijk in kaart gebracht. Wat zijn de belangrijkste trends, ontwikkelingen, actoren en noden op het vlak van de internationalisering van de culturele en creatieve sectoren in Vlaanderen? Wie doet wat en waar? Waarom is internationaal werken belangrijk? Welke trends – sectoraal, breder maatschappelijk – hebben een impact op internationaal werken? Wat is er nodig om het potentieel en de meerwaarde van internationaal werken aan te boren?

Internationaal werken binnen cultuur neemt in de jaren twintig herkenbare én verrassende verschijningsvormen aan. Enerzijds zijn er de bekende voorbeelden en verhalen, waarbij culturele actoren uit Vlaanderen hoge ogen gooien in het buitenland, bijvoorbeeld met een Oscarnominatie, een prestigieuze internationale tournee, topevenementen in Vlaanderen of een prijs op een gerenommeerd theaterfestival.. Anderzijds bevat de Veldtekening ook voorbeelden van praktijken die ons anders doen kijken naar wat internationalisering vandaag inhoudt: een sociaal-culturele organisatie die een community runt in de metaverse, internationale kunstenaarscollectieven die experimenten opzetten rond faire praktijken, het debat over de herkomst of teruggave van cultureel erfgoed, de internationale verkoop van intellectuele eigendom, meertalige festivals die in eigen land lokale en internationale gemeenschappen aanspreken, een gamestudio met dépendances in elke tijdzone, om rond de klok te kunnen ontwikkelen...

Kortom, het gaat over projecten die gericht kunnen zijn op creatie, (co-)productie en cofinanciering, presentatie en distributie, maar ook op kennisdeling en inhoudelijke ontwikkeling, op onderzoek, kritiek en reflectie, op educatie en opleiding.... Die activiteiten kunnen lokaal of in Vlaanderen plaatsvinden, maar ook in verschillende buitenland: de buurlanden, Europa, of andere continenten. Door de digitalisering en de hybridisering van de culturele praktijk is ook niet langer eenduidig vast te stellen waar die praktijken plaatsvinden. Niet zelden is dat op verschillende plaatsen en dimensies tegelijkertijd.

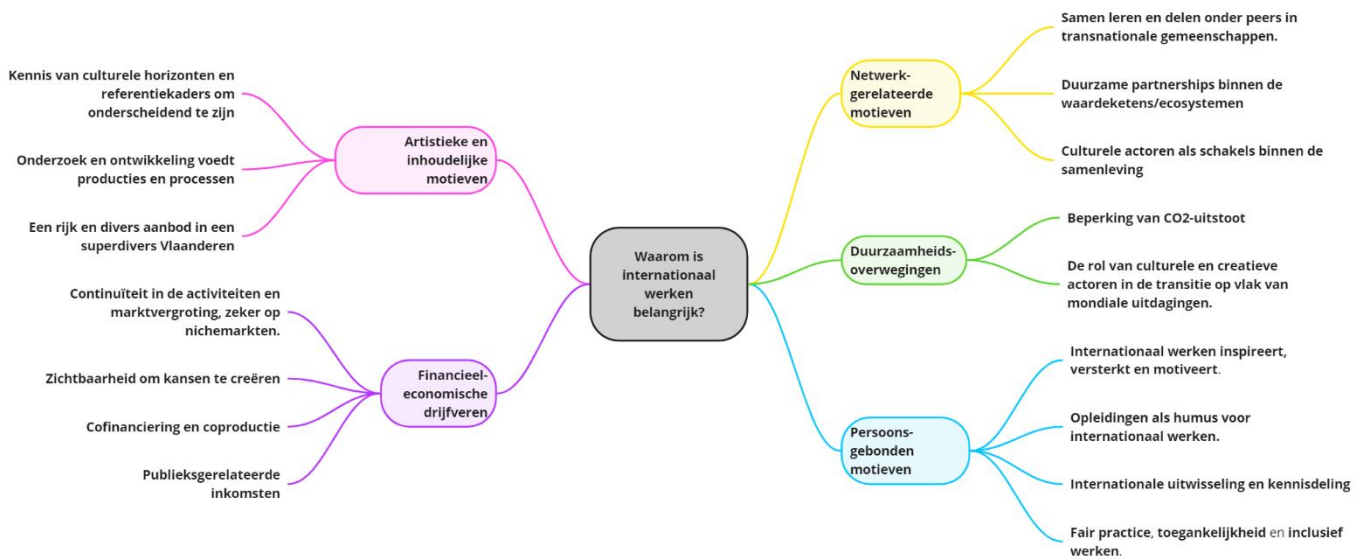

Figuur 2: Typologie activiteiten

Motiveringen achter internationaal werken

Als we nagaan wat de motiveringen zijn achter die activiteiten – en waar ze plaatsvinden – dan zijn die in alle sectoren velerlei. Enerzijds spelen artistieke en culturele motiveringen, binnen ecosystemen die doorgaans een

internationaal referentiekader hebben. Anderzijds spelen in de meeste (deel)sectoren ook financiële en economische drijfveren mee. Internationaal werken is soms nodig om überhaupt te kunnen overleven. Door internationale activiteiten te ontwikkelen en inhoudelijke meerwaarde aan te boren, kunnen economische kansen worden gegrepen om in Vlaanderen te kunnen voortbestaan. Ook persoonsgebonden overwegingen (het belang van fair practice, mentaal welbevinden,...) en ecologische duurzaamheidsoverwegingen winnen aan belang. De veldtekening schuift om die reden een meerdimensionaal motiveringskader naar voor, dat rekening houdt met inhoudelijke, economische, sociale, persoonsgebonden en ecologische motiveringen, die in de alle sectoren en niches – profit-gedreven of niet – in meerdere of mindere mate een rol spelen.

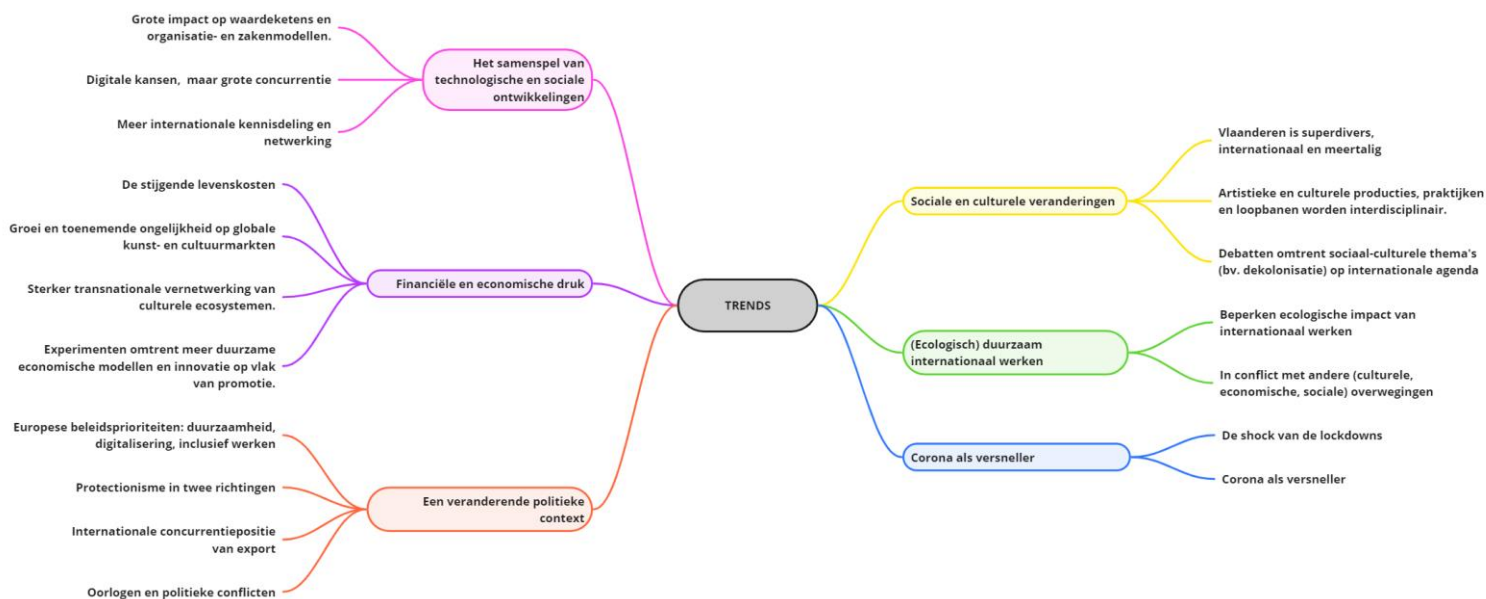

Figuur 3: Motivering van internationaal werken

Trends: de ontwikkeling en lokale verankering van transnationale ecosystemen

Een aantal maatschappelijke trends heeft de laatste jaren een enorme impact op de manier waarop actoren en sectoren dit internationale potentieel kunnen grijpen. Het betreft enerzijds economische ontwikkelingen (bv. de toegenomen levenskosten), maar in het bijzonder ook het samenspel van sociale en technologische ontwikkelingen die een aantal sectoren of waardeketens – en mogelijke organisatorische en verdienmodellen – de voorbije jaren sterk door elkaar hebben geschud. Corona is hiervoor zeker een versneller geweest. Anderzijds zijn er ook bredere geopolitieke, demografische sociaal-culturele en ecologische ontwikkelingen, die thema’s als ecologische en sociale duurzaamheid, diversiteit en inclusief werken hoger op de agenda hebben gezet op de internationale fora in Vlaanderen en zeker ook daarbuiten.

Figuur 4: Trends op het vlak van internationaliseren

De impact van dergelijke ontwikkelingen op de (internationalisering van) de culturele en creatieve ecosystemen is enorm. Het onderzoek onderscheidt twee grote bewegingen. Aan de ene kant zorgen deze trends in vele sectoren voor een toenemende druk, competitie en versnelling. Daarbij doen zich nieuwe mogelijkheden voor, zowel op het vlak van culturele en inhoudelijke innovatie (bv. door nieuwe technologieën, of de mogelijkheid om nauw samen te werken met personen of organisaties die niet nabij zijn) als wat betreft economische mogelijkheden in de vorm van nieuwe markten en distributiekanaalen, zeker voor niches.

Aan de andere kant is er zeker ook een negatieve impact. De versnelling van de internationale uitwisseling is niet altijd duurzaam. In vele sectoren staan bestaande businessmodellen onder zeer grote druk. De fragmentatie van middelen in internationale netwerken zorgt voor hypermobiliteit en een toenemende druk op mensen (sociaal-economische precariteit, mentaal welzijn,...) en stelt ook het ecologische vraagstuk op scherp.

Deze ontwikkelingen vragen om een innovatieve, strategische benadering op alle mogelijke vlakken. Overigens hebben ze niet alleen een impact op *hoe* actoren internationaal werken, en welke strategieën en organisatorische modellen en vaardigheden daarbij noodzakelijk zijn, ook de aard van internationaal werken zelf verandert fundamenteel. De flows van culturele ontwikkeling, creatie, financiering, coproductie, distributie en presentatie vinden plaats op grotere schaal (Benelux, Europees, globaal). Actoren spelen tegelijk op deze niveaus en dit valt moeilijk te beschrijven als een beweging 'van hier naar daar'. Zeker in een digitale omgeving is het namelijk moeilijk om te bepalen 'waar' die processen nu plaatsvinden. Het onderzoek benoemt deze trend als 'de ontwikkeling van transnationale ecosystemen'.

Als we spreken over 'transnationale' netwerken, dan is het belangrijk om te constateren dat die zich sterk lokaal manifesteren. In versnellende ecosystemen krijgt de verbinding tussen het internationale netwerken en de lokale context en lokale gemeenschappen steeds meer aandacht. In vele sectoren is er een toenemende aandacht voor de herlokalisering van productie. In het buitenland – en zeker ook in Vlaanderen – zien we dat actoren die inzetten op presentatie, participatie en educatie strategieën ontwikkelen om een internationaal aanbod te verankeren in een lokale context. De praktijk binnen het sociaal-cultureel werk en de amateurkunsten was altijd sterk lokaal

verankerd, maar actoren binnen deze sectoren zijn eveneens op een veel grotere geografische schaal actief. Sociaal-cultureel werk maakt deel uit van internationale bewegingen. Lokale amateurkunstenaars kunnen hun werk via sociale media met gemeenschappen over de hele wereld delen. Kortom, lokale contexten zijn internationale en meertalige ruimtes geworden, zowel fysiek als mentaal. Makers en publiek in Vlaanderen zijn superdivers en meertalig. Lokale gemeenschappen zijn sterk internationaal vernetwerkt. Culturele spelers zijn in toenemende mate de koppeltekens tussen lokale en internationale netwerken en flows.

Noden op het vlak van internationalisering

In deze veranderende context zijn de noden in de verschillende sectoren divers. Enerzijds zijn er inhoudelijke en culturele noden, zoals de noodzakelijke tijd en ruimte voor ontwikkeling van artistieke vaardigheden, vakmanschap en methodologische expertise. Anderzijds is aandacht voor financiële noden erg belangrijk: internationaal werken vraagt om investeringen en toegang tot middelen. In die strijd om middelen is zichtbaarheid in internationale netwerken van belang. Zich oriënteren in internationale netwerken vraagt de nodige competenties en capaciteit.

Vragen omtrent financiële middelen, kennis en capaciteit en netwerken zijn in alle deelsectoren aan de orde. Maar daaronder schuilen zitten twee types van noden en behoeften. Enerzijds is er vraag naar een sterkere, meer competitieve positionering en vraag om 'exportsteun'. Dit manifesteert zich in een vraag om middelen, zichtbaarheid, innovatie, capaciteit en competenties en kennis over ontwikkelingen op het terrein. Aan de andere kant zien we in vele sectoren ook initiatieven die inzetten op de systeemverandering naar een meer volhoudbare internationale praktijk, op het culturele, economische, sociale en ecologische vlak. Er is een sterke nood aan nieuwe benaderingen die niet vertrekken vanuit concurrentie, maar vanuit principes van samenwerken en solidariteit. Hoe creëren we in een versnellende internationale context opnieuw ruimte voor vertraging, lokale inbedding, ecologische duurzaamheid, inclusief werken?

Aangezien deze vraag zich breder maatschappelijk stelt, kunnen de culturele en creatieve spelers ook voortrekkers zijn in een breder maatschappelijke transitie naar een meer duurzame samenleving? Vele experimenten in diverse deelsectoren zetten hierop in, zowel in Vlaanderen als in een transnationale context.

De match met het huidig en toekomstig internationaal cultuurbeleid

Hoe verhouden de noden van de culturele en creatieve sectoren zich tot het huidige Vlaamse en internationale cultuurbeleid (strategisch kader) en hoe kan de internationale impact van het huidige Vlaamse cultuurbeleid worden verbeterd? Welke lacunes doen zich vandaag voor op het vlak van het Internationaal Cultuurbeleid? Welke verbeterpunten zijn mogelijk, voor het toekomstig Internationaal Cultuurbeleid?

In het onderzoek werd bij de match van het Strategisch Kader met de boven beschreven ontwikkelingen en noden in de praktijk een aantal lacunes vastgesteld.

- ▶ Er is om te beginnen nood aan een actualisering van de uitgangspunten, met name een positionering ten aanzien van de ontwikkeling van transnationale netwerken, de thema's die zich daar voordoen en het feit dat die internationale netwerken zich ook sterk lokaal manifesteren, ook in Vlaanderen.
- ▶ Er is een kloof tussen het kader en de feitelijke praktijk in het Internationaal Cultuurbeleid, waarbij wordt vastgesteld dat de doorvertaling van het kader niet altijd even vlot verloopt.
- ▶ Er is nood aan een langetermijnperspectief en transparantie, omdat er nu te vaak ad hoc keuzes worden gemaakt. Het kader is niet richtinggevend genoeg en er is te weinig samenwerking en afstemming, ondanks het feit dat het Strategisch Kader dit als een prioriteit naar voor schuift.

- ▶ Er is nood aan sterkere kennisopbouw en monitoring die de strategie kan voeden. Om hierop in te spelen, identificeert het onderzoek een aantal mogelijke verbeterpunten.

Naast een herijking van de uitgangspunten en de doelstellingen, zijn er ook een aantal procesmatige aandachtspunten aan de orde.

Figuur 5: Overzicht aanbevelingen

Herijking van de uitgangspunten

De positionering van het Vlaamse cultuurbeleid in transnationale ecosystemen	Het is als landelijke overheid moeilijk sturen op complexe, transnationale systeemodynamieken. Er is een grote nood aan gerichte, specifieke injecties in sectorale ecosystemen, alsook het wegnemen van specifieke beperkingen.
De nood aan een flexibele, adaptieve en contextgebaseerde strategie met langetermijnperspectief	De grote volatiliteit in de transnationale ecosystemen vraagt om 'agile' benadering, die inzet op experiment, impuls, leren... met oog voor veranderende omgeving, de context, de vraagkant.
Oog voor de lokale verankering van die transnationale ecosystemen	Rekenschap geven van de internationale, superdiverse en meertalige realiteit van Vlaanderen is belangrijk. Hierop inspelen kan in samenspel met steden, gemeenten en het bovenlokale cultuurniveau als partners.
Oog voor de waarde en randvoorwaarden van betekenisvolle internationale uitwisseling	Internationaliseren is niet op zich waarde- en betekenisvol. Het internationaal potentieel realiseren, is afhankelijk van randvoorwaarden als fair practice, inclusief, ecologisch duurzaam werken. Het ICB kan dit expliciteren, randvoorwaarden benoemen en incentives naar voor schuiven
Samenwerking als leidend principe	In complexe systemen is impact slechts mogelijk vanuit samenwerking tussen en binnen de sectoren, bovenbouw, beleidsdomeinen, overheidsniveaus, en bevoorrechte partners (Franstalig België en Nederland).

Herijking van de doelstellingen

Sector-specifieke doelstelling: de positie van actoren uit Vlaanderen versterken in hun internationale context	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Financiering voor internationale projecten en processen (zowel laagdrempelig en flexibel, als grootschalige projecten/ 'doorbraken') ▶ Een instrumentarium voor collectieve promotie, netwerkontwikkeling en praktijkondersteuning. ▶ Voldoende 'draagkracht', capaciteit en competenties voor de culturele actoren zelf.
Cultuurbrede doelstelling: impulsen geven voor de omslag naar een meer volhoudbare internationale praktijk	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Sectoroverschrijdend inzetten op gedeelde thema's/uitdagingen. ▶ Impulsen voor innovatie en experiment, pilots en proeftuinen. ▶ Ruimte voor het verbinden en evalueren van die experimenten in gezamenlijke leertrajecten.
Beleidsdomeinoverschrijdende doelstelling: de sterktes van het Vlaamse cultuurveld valoriseren binnen het bredere Vlaamse beleid	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Valoriseren van culturele sterktes/troeven binnen breder overheidsbeleid. ▶ Vlaanderen op de kaart zetten als 'State of the Art' én als pionier op het vlak van duurzame innovatie. ▶ Herdenken van bilaterale culturele relaties (interregionaal en internationaal) en geografische focusgebieden.

Procesmatige aandachtspunten

Van strategie naar actie	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Strategische visieontwikkeling: Omgevingsanalyse, bepalen van beleidsopties, doelstellingen en prioriteiten, conform missie en gewenste visie. ▶ Doorvertalen naar actielijnen, inclusief evaluatie, bijsturing van instrumentarium en voorzien van voldoende middelen en personeelscapaciteit. ▶ Zowel de internationale dimensie in sectoraal beleid (Landschapstekeningen, Strategische Visienota's) als via een overkoepelend Strategisch Kader ICB.
Investeren in kennisopbouw	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Langetermijnperspectief op monitoring, als onderdeel van een leerproces. ▶ Kwantitatief en kwalitatief, met oog voor context en horizon scan.
Samenwerken in de praktijk van het ICB	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Nood aan betere afstemming en samenwerking in de praktijk. ▶ Gezamenlijke strategie ontwikkelen, meerwaarde benoemen, keuzes maken, netwerken activeren. ▶ Voldoende capaciteit, alleszins een sterkere regie en mogelijk ook een sterkere actor in het internationaal cultuurbeleid.

